

ČLOVEK OBRAČA, BOG OBRNE (1. del)

Življenje mojega očeta Pepija Bavcona (1901–1984),
rešenca iz brezna na Lajšah

Jožef Bavcon

Nemški napad 27. januarja 1944 na partijsko šolo v Cerknem s 47 žrtvami, med katerimi je bila Milojka Štrukelj, komunistično pobijanje »talcev« na Lajšah, med katerimi sta bila cerkljanska kaplana, Barkovljan Lado Piščanc in Ludvik Sluga iz Bače pri Modreju, nekaj dni kasneje (3. februarja 1944), češ da so krivi za napad. Povojni spomenik za partizanske žrtve na Brdcah s klasičnimi parolami o belogardističnem izdajstvu, ki vztrajajo še danes, poosamosvojitveno spominsko obeležje za umorjene »talce« s kapelico in križevim potom na Lajšah. Medtem je stroka dokazala to, kar so domačini vedeli že leta 1944, in sicer da so bile te žrtve nedolžne.

Med usodami, ki si v tem tragičnem poglavju primorske zgodovine zaslužijo posebno mesto, je tista, ki se je pisala na koži Jožefa - Pepija Bavcona, v Cerkno priženjenega Goričana in trgovca, ki je bil med ustreljenimi talci. Padel je v brezno in se iz njega – čeprav ranjen – rešil, čudežno je preživel Lajše, a se je zanj in za njegovo družino trnjeva pot takrat komaj začela. Umrl je leta 1984, dotlej je doživel zapore in zaslišanja, družina pa raznovrstne pritiske.

V tej in naslednjih številkah revije Mladika vam ponujamo v branje pričevanje, ki ga je o očetu in družini napisal njegov sin Jožef (1934), ki živi v Cerknem. Nastal je pred 15 leti, pot do objave pa ni bila enostavna, saj do nje prihaja šele leta 2026. Mija (Marija) Oseli (1953), avtorjeva nečakinja in Pepijeva vnukinja, ki v tej zgodbi upravičeno vidi scenarij za film, je za objavo romala do mnogih. Leta 2018 je Andrea Negro uporabil Bavconovo pričevanje za svoje diplomsko delo na filozofski fakulteti videmske univerze.

Gospa Oseli se je lani s tem besedilom zglasila tudi pri meni. Ko sem pričevanje prebrala, sem bila mnenja, da mora v javnost. Več mesecev sem/sva/smo pilili in urejali tekst, ki je bil napisan zgoščeno, primerno le za zelo dobre poznavalce dogajanja in samega Cerknega. Naposled smo s pomočjo tudi drugih družinskih članov in avtorjevo avtorizacijo dorekli dragoceno pričevanje, ki ga začenjamo objavljati.

V njegovem prvem delu boste spoznali družino in dogodivščine Pepija Bavcona od Gradišča ob Soči, kjer se je rodil v začetku prejšnjega stoletja, do Tolmina, begunstva med prvo svetovno vojno, prihoda v Cerkno, poroke z Makučevo Marijo in vse do začetka druge svetovne vojne z italijansko in nato nemško okupacijo ter nemškim napadom na partijsko šolo, s katerim so se za družino začela desetletja raznovrstnega gorja.

Avtor pričevanja
Jožef Bavcon

ERIKA JAZBAR

Iz Gradišča v Tolmin, nato v Cerkno

Oče Jožef Bavcon, za vse je bil Pepi, se je rodil v Gradišču ob Soči (Gradisca d'Isonzo) 29. aprila 1901. Njegova starša sta bila Marija Koron (1875–1971) in Ivan Bavcon (1871–1945), ki je iz Črnič prišel v Gradišče, kjer je delal kot paznik v zaporu. V zakonu se je jima rodilo sedem otrok, in sicer Gizela (1899), moj oče Pepi (1901), Mario (1902), Ivan (1905), Anton (1908), Edi (1911) in Albert – Berto (1913). Edi in Mario sta živela v Gorici, Berto se je leta 1949 izselil iz Gorice v Argentino.

Oče je šolo obiskoval v Gorici, opravil je tudi tri letnike meščanske šole. Ko je bil star 16 let, se je preselil v Tolmin.

Pri trgovcu, ki so ga poznali z imenom *Kacafur*, se je izučil za trgovskega pomočnika, pri njem je tudi stanoval. Ko je med prvo svetovno vojno soška fronta zajela tudi Tolminsko, je odšel v begunstvo v Novo mesto in na Dolenjskem nadaljeval s poklicnim usposabljanjem. Po končani vojni se je, izučen v poklicu in z zadevnim potrdilom, vrnil k isti družini v Tolmin in ji pomagal prebroditi težka povojna leta. Tako ji je tudi izkazal hvaležnost za uk in pomoč, ki ju je bil deležen med vojno.

Gostilničar Figovec, z vaškim imenom *Andruonev*, ga je leta 1926 povabil v Cerkno, da bi sina in hčerko naučil

*Pepi Bavcon
v italijanski
uniformi;*

*spodaj: krščen je
bil 19. maja 1901
v Gradišču (hrani
družina Bavcon).*

trgovskega poklica. V Cerknem je spoznal tudi družino Makuc, ki je imela gostilno v stavbi, ki ji še danes pravijo *Pri Makucu*.

Gostilna je pod prejšnjim lastnikom nosila ime *Leon d'oro*. Franc Makuc, ki je v Cerkno prišel iz bližnje vasi Police, ga je obdržal, ker pa je domačinom italijanščina šla v nos, so gostilni dali ime *Pri Landuori*. Moj oče je v tej stavbi odprl trgovino. S hčerko Franca Makuca Marijo sta se zblížala.

V Makučevo družino je moj oče vstopil leta 1929, ko se je 10. avgusta poročil z mojo mamo Marijo. Po nekaj letih so gostilni začeli praviti *Pri Makucu*, kar je za stavbo, kot rečeno, še danes v rabi.

Gostilno so po vojni zaprli, stavba še stoji. V zakonu sta imela štiri otroke, dva fanta in dve punc, Gizela je bila najstarejša (1930), druga je bila Gabrijela (1933), sledil sem jaz (1934), po vojni se je rodil še Ivan (1947).

V času fašizma je bil oče član antifašistične organizacije TIGR, ki je bila ustanovljena leta 1927. Fašizem je takrat močno pritiskal na obrtnike, trgovce in državne uslužbence, oče pa ni nikoli sprejel, da bi se vpisal v fašistično stranko. Ko so mu odvzeli gostilno, je poiskal drugo pot, mamo je pregovoril, da se je vpisala v stranko, in tako so obdržali vsaj trgovino.

V Cerknem so bili trgovci večinoma vpisani v fašistično stranko, nekateri so svojo pripadnost fašizmu tudi prepričano kazali navzven, Jernej Štraus je bil tak primer, bil je celo zastavonoša. Naš sosed Stane Jež pa nas je za vsak sporljalj zatožil karabinjerjem ali financarjem. Bili so spretni in so se znali takoj prilagoditi novemu vetru, mi pa smo se jih bali, tako pred vojno kot po njej, saj so znali v hipu zamenjati črno barvo z rdečo.

178.

Liber baptizatorum in ecclesia

Annus	Locus	NOMEN	Sexus	Nat	Genitores	Patrini	Olatetrix	Baptizans
Dies et Mensis	Nativitatis	Infantis	Religio	Matrimonia	Nomen, Cognomen et Conditio	Nomen, Cognomen et Conditio	Nomen, Cognomen et Conditio	Nomen, Cognomen et Character
29. Aprilis	Gradišča	Josephus	1.	1.	Joannes	Maria	Josephus	19. Maji
19. Maji	Gradišča	Josephus	1.	1.	Joannes	Maria	Josephus	19. Maji
Matrimonium contractum in ecclesia cum Makuc Maria die 10. 5. 1929.								

Vpoklican v vojsko, kapitulacija Italije

Čeprav je že odslužil vojaški rok, je bil oče leta 1939 spet vpoklican v italijansko vojsko in nato še leta 1943. Takrat so v Cerknem vse moške, ki so bili starejši od 18 let, zopet vpoklicali, hoteli so preprečiti, da bi šli v partizane, ki so jim takrat pravili še četniki. Med 14. in 15. februarjem 1943 je namreč več Cerkljanov šlo v ilegalo.

Bil sem v kasarni, ko so 20. februarja 1943 zbirali starejše moške, med katerimi je bil tudi moj oče. Bili so prestrašeni, še posebno tisti, ki so razumeli, kaj se dogaja. Gabrijel Močnik - Polk mi je pravil, da ko so se peljali mimo Reke, je vaščan iz bližnje vasi Bukovo pogledal proti domu in dejal: "Nikoli več ne bom videl Bukajga." Odgovoril mu je: "Boš pa Hrastajga!" (v hrastovi krsti).

Moške in fante so Italijani odpeljali do Milana in jih tam razporedili. Nastanjeni so bili v neki vasi v okolici, kjer domačinov cel teden ni bilo na spregled. Kasneje so zvedeli, da jih je domači duhovnik prestrašil, jim povedal, da prihajajo ribelli

(uporniki). Edinole gostilničarji so jih bili veseli, še nikoli niso natočili toliko pijače!

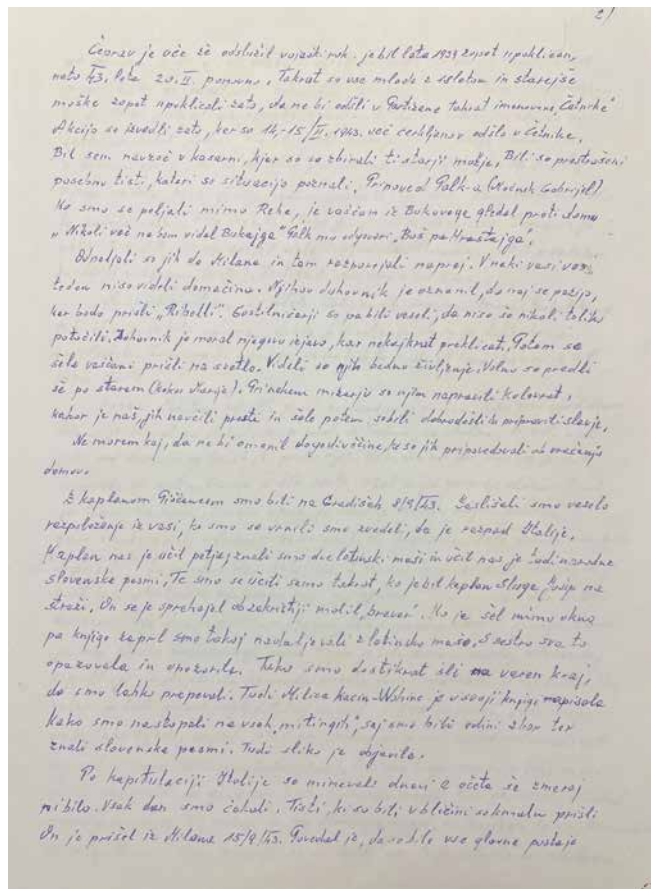
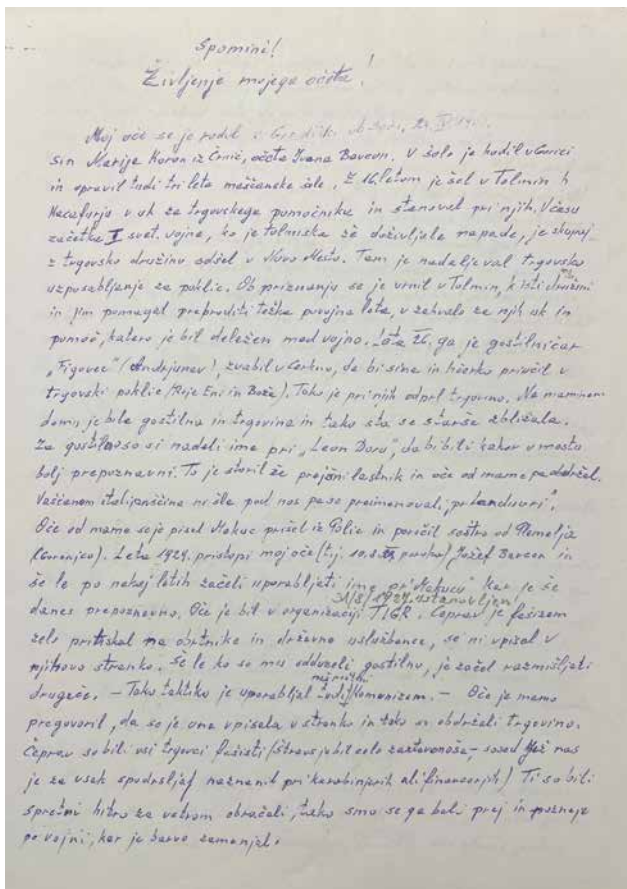
Duhovnik je moral kar nekajkrat demantirati povedano, preden so si vaščani spet upali iz hiš. Šele takrat so naši videli, kako živijo, volno so na primer predli še po starem. Mizarju so naši zato naročili, naj izdela kolovrat, kakršnega smo imeli doma, in so jih naučili presti. Vaščani so jih začeli sprejemati, navezali so se nanje, pripravili so jim tudi slanje.

Pridejo Nemci

Dne 8. septembra 1943 smo bili otroci s kaplanom Ladom Piščancem na Gra-dišču, majhnem hribu nad vasjo. Nekoč naj bi tam stal tudi grad, o katerem danes sicer ni sledu. Naš cerkveni otroški zbor, ki ga je vodil priljubljeni kaplan, je imel tam veselico, ko smo iz vasi slišali veselo razpoloženje. Vrnili smo se v Cerkno in zvedeli za razpad Italije.

Kaplan Piščanc nas je namreč učil tudi petja, naš zbor je znal dve latinski maši in slovenske narodne pesmi. Učili smo se jih

Bavconov
rokopis s
pričevanjem
o očetu

lahko samo takrat, ko je bil tudi drugi cerkljanski kaplan Ludvik Sluga na straži. Takole je to zgledalo: Sluga se je sprehajal ob zakristiji in bral brevir. Ko je šel mimo okna in zaprl knjigo, je bil to znak za nevarnost. Prekinili smo s slovenskim petjem in nadaljevali z latinsko mašo. Večkrat smo se morali tudi zateči v kak varnejši kraj, da smo lahko svobodno prepevali.

Znana cerkljanska zgodovinarica Milica Kacin Wohinz (1930–2021) je napisala, da je naš zbor nato nastopal na vseh mitingih, saj smo bili edini, ki smo znali slovenske pesmi. Objavila je tudi našo sliko.

Po kapitulaciji Italije so minevali dnevi, a očeta še

Zgoraj: Pepi Bavcon je v 40. letih izdal več razglednic Cerknega. Na drugi je v okvirčku družinska gostilna (hrani družina Bavcon).

Spodaj: Priimek Bavcon so leta 1937 spremenili v Baucon (vir družina Bavcon).

vedno ni bilo domov, vsak dan smo ga čakali. Moški, ki so živeli v naši okolici, so se kmalu vrnili, očeta pa smo lahko ponovno objeli komaj 15. septembra 1943.

Povedal nam je, da so vse glavne železniške postaje že zasedli Nemci, ki so iskali razkropljene vojake. Ko se je vračal z vlakom, so imeli kontrole, zadostovalo je, da je nekdo nosil vojaške nogavice, in so ga že pridržali in odpeljali v taborišče. S strojevodjo so bili zato zmenjeni, da v primeru nevarnosti upočasni vožnjo, tako da so lahko skočili z vlaka, obšli postajo in na drugi strani spet zlezli na vagon. Pa se je zgodilo, da strojevodja ni opazil kontrole. Taborišča pa ga je takrat rešila ženska, ki je sedela ob mojem očetu in je začela vpiti, da je njen mož.

Ko se je vrnil domov, se je oče vključil v partizane. Cerkno je bilo pomembno središče, bil je telefonist, nameščen v zadnjem bunkerju v nekdanji italijanski kasarni v Njivi. Pogosto sem ga obiskoval in mu nosil hrano. V začetku oktobra so italijanske družine zapustile Cerkno. Takrat je pri nas živela očetova sestrčna, Ljubljanka Zorka Bavcon Žlebnik. Tudi njej so dovolili, da se je za pot domov priključila tem družinam, ker je imela brata Milana, ki je bil kuhar pri OZNI.

Nemci so prvič bombardirali Cerkno 31. oktobra 1943. Po eni izmed hajk se je oče 13. novembra 1943 skrival na Melini visoko nad Cerknim in nad kasarno, kjer je bil telefonist.

N. d'ordine 57. (nell'atto della lista al Circondario)	Figlio di e della nato addì nel Comune di Circondario di dimorante in	Statura m. 1.81 Torace m. 0.81 Capelli colore <i>neri</i> forma <i>lunghi</i> Naso <i>amicato</i> Mento <i>quinto</i> Occhi <i>grigi</i> Colorito <i>rosso</i> Dentatura <i>buona</i> Segni particolari	
N. d'ordine (dopo la verifica della lista al Circondario)	Classi di propensione Ritirato il cognome di Baucon in Baucon Decreto del 19.3.1937 data 4.2.1937	Trama <i>marie</i> 29. <i>capula</i> <i>esradishi</i> Tolmin	Professione <i>Comunista</i> Sa leggere? <i>Si</i> Sa scrivere? <i>Si</i>
Motivo dell'aggiunzione o della cancellazione			

Ko so Nemci prišli iz Trebenč na Melino, se je skrila pod skalo, ki je bila pod cesto, Nemci pa so ravno po njej korakali. Po nekaj dneh se je stanje umirilo, tako da ga je hčerka Gizela lahko šla iskat in ga pripeljala domov, takrat je tudi videla, da se mu je ustvaril tur na roki.

Sledili so novi nemški napadi, 18. novembra 1943 so Nemci požgali vas Poče, tri dni kasneje so prišli s tanki v Cerkno.

24. novembra 1943 pa smo bili zelo ponosni, da smo dobili prvo številko *Partizanskega dnevnika*, ki je na ciklostilu izšla v vasi Zakriž nad Cerknim.

Napad na partijsko šolo

Prišel pa je usodni dan, 27. januar 1944, dan napada na partijsko šolo, ki je delovala v Cerknem. Na koncu vasi, v Cegunci, se je zgodaj zjutraj slišalo streljanje. Z mamo sva tekla iz hiše, stala in gledala. V tistem delu vasi so vsak dan vadili partizani, a tisti dan je bilo streljanje slišati prej kot običajno.

Nasproti naše hiše je bila stavba Gospodarskega doma, v njem je bila dvorana, pod njo mlekarne, v pritličju je domovala komanda mesta. Tam je bil tudi Ivan Bratko, ki je bil vodja partijske šole. Tudi on je prišel pogledat, kaj se dogaja. Mamo je spraševal: "Ali imajo naši tako zgodaj vaje?" Stal sem poleg in mami opisoval dogajanje na predelu, ki mu pravimo na Želinčevšu. Pomahnila mi je, naj bom tiho, ko pa se pogovarja s tovarišem komandantom! Jaz pa nisem odnehal in mu je mama prenesla to, kar sem pravil. Svetovala mu je, naj stopi do vogala in sam pogleda. Komandant je to storil in zavpil: "Nemci!" Z mojo pomočjo so se tako rešili komandant in dva njegova sodelavca.

Mama se je zatekla v hišo, jaz pa sem še naprej stal na stopnicah. Videl sem Nemca, ki je pritekel po brvi izpod mlekarne, postavil mitraljez na vogal, kjer je prej stal naš komandant, videl ga je, kako je s sodelavcema bežal po gasi, streljal je za njimi.

Mojega pričevanja cerkljanska zgodovinarica Ana Štucin Peternelj

(1927–2017) ni nikoli zabeležila, verjetno zato ker je bila naša družina že zaznamovana. Enkrat sem ji to tudi očital, pa mi je odgovorila, da zgodbo prvič sliši. Odvrnil sem ji, da ko bi bili iz komunistične družine, bi bilo to zapisano z zlatimi črkami.

Tisti dan je bil oče tako kot vsak dan na telefoniji v bunkerju v Njivi. Zveze ni mogel dobiti, zato ni vedel, da so Nemci v vasi. Je pa iz vasi pribežal Janko Monav in ga obvestil. Tako močno se je prestrašil, da so mu odpovedale noge in ni mogel več hoditi. Janko mu je pomagal in ga vlekel po gozdu navzgor proti Lamku. Kasneje je sicer pripovedoval drugačno zgodbo, ne vem, če so nanj pritiskali, ali si je to sam izmislil. Pravil je namreč, da sta bila z očetom skupaj dežurna, poslušala sta poročila, oče pa je gledal na uro. Ko se je začelo streljanje, sta zapustila bunker in stekla na varno.

(Se nadaljuje)

Spomenik na griču Brdce nad vasjo, kjer je bilo največ žrtev nemškega napada na partijsko šolo (foto Ivo Zajdela).